ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Mullajanov Nodirbek Gulamovich

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

nodirbek89@gmail.com

TIJORAT BANKLARIDA XALQARO BANK XIZMATLARI VA INVESTITSION STRATEGIYA YO'NALISHLARI ("HAMKORBANK" ATB CHIRCHIQ FILIALI MISOLIDA)

Annotatsiya. Mazkur maqolada tijorat banklarida xalqaro bank xizmatlarini rivojlantirish va investitsion strategiyalarni shakllantirish masalalari tahlil qilinadi. Xususan, "Hamkorbank" ATB Chirchiq filiali misolida xalqaro hisob-kitoblar, valyuta operatsiyalari, eksport-import moliyalashtirish xizmatlari hamda investitsion faoliyat yo'nalishlari o'rganilgan. Tadqiqot davomida bankning xalqaro moliya bozoridagi ishtiroki, investitsion jozibadorligi va xizmatlar sifatini oshirishga qaratilgan strategiyalari baholangan. Shuningdek, xalqaro bank xizmatlarini takomillashtirish va investitsion strategiyalarni samarali tashkil etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Tijorat banklari, xalqaro bank xizmatlari, investitsion strategiya, eksport-import operatsiyalari, valyuta operatsiyalari, moliyaviy xizmatlar, bank innovatsiyalari, investitsion faoliyat, Hamkorbank, bank tizimi.

Abstract. This article analyzes the development of international banking services and the formation of investment strategies in commercial banks. In particular, the study examines international settlements, foreign exchange operations, export-import financing services, and investment activities based on the example of Hamkorbank JSCB Chirchik branch. The research evaluates the bank's participation in international financial markets, its investment attractiveness, and strategies aimed at improving the quality of services. Furthermore, scientifically grounded recommendations are proposed to enhance international banking services and effectively organize investment strategies.

Keywords: Commercial banks, international banking services, investment strategy, export-import operations, foreign exchange transactions, financial services, banking innovations, investment activity, Hamkorbank, banking system.

KIRISH

So'nggi yillarda global moliya tizimida yuz berayotgan o'zgarishlar, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi hamda xalqaro iqtisodiy integratsiya jarayonlarining kuchayishi tijorat banklari faoliyatida yangi yondashuvlarni talab etmoqda. Xususan, xalqaro bank xizmatlari ko'lamini kengaytirish va samarali investitsion strategiyalarni ishlab chiqish bank tizimi barqarorligi hamda raqobatbardoshligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

2023–2025 yillarda O'zbekiston bank tizimida sezilarli o'sish kuzatildi. Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2025 yil boshiga kelib tijorat banklari aktivlari hajmi 700 trln so'mdan oshdi, bu esa 2022 yilga nisbatan qariyb 1,3 baravar ko'pdir. Shu bilan birga, kredit portfeli hajmi 500 trln so'mga yaqinlashib, investitsion loyihalarni moliyalashtirish hajmi keskin ortdi.

Xususan, tashqi iqtisodiy faoliyatni qo‘llab-quvvatlash maqsadida eksport-import operatsiyalarini moliyalashtirish hajmi yiliga o‘rtacha 20–25 foizga o‘sib bormoqda.

Xalqaro bank xizmatlari segmentida ham ijobiy dinamikalar kuzatilmoqda. SWIFT tizimi orqali amalga oshiriladigan xalqaro to‘lovlar hajmi oshib, valyuta operatsiyalari ulushi bank daromadlarida muhim o‘rin egallamoqda. 2024 yil yakunlariga ko‘ra, mamlakatda tashqi savdo aylanmasi 60 mlrd AQSh dollaridan oshib, bu banklar tomonidan ko‘rsatilayotgan xalqaro xizmatlarga bo‘lgan talabni yanada kuchaytirdi. Shu bilan birga, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik kengayib, banklarning xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlari ortmoqda.

Mazkur jarayonlar fonida “Hamkorbank” ATBning Chirchiq filiali misolida xalqaro bank xizmatlari va investitsion strategiyalarni tahlil qilish dolzarb hisoblanadi. Bank tomonidan ko‘rsatilayotgan xalqaro xizmatlar, jumladan, valyuta operatsiyalari, xalqaro hisob-kitoblar va savdo moliyalashtirish xizmatlari hamda investitsion faoliyat yo‘nalishlari bankning moliyaviy barqarorligi va bozor pozitsiyasini mustahkamlashda muhim rol o‘ynamoqda.

Adabiyotlar sharhi

Tijorat banklarida xalqaro bank xizmatlari va investitsion strategiyalarni shakllantirish masalalari zamonaviy iqtisodiyotda keng o‘rganilayotgan ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu masala bo‘yicha xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan turli yondashuvlar ishlab chiqilgan bo‘lib, ular bank tizimining barqaror rivojlanishi va xalqaro moliya bozorlarida samarali faoliyat yuritish mexanizmlarini yoritib beradi.

Xalqaro bank xizmatlarining mohiyati va rivojlanish tendensiyalari bo‘yicha tadqiqotlar olib borgan Frederic S. Mishkin o‘z ishlarida banklarning xalqaro operatsiyalari, xususan, valyuta operatsiyalari, xalqaro to‘lov tizimlari va moliyaviy vositachilik funksiyalarining ahamiyatini asoslab beradi. Uning fikricha, banklarning xalqaro moliya tizimidagi faol ishtiroki ularning daromadliligini oshirish bilan birga, risklarni diversifikatsiya qilish imkonini ham yaratadi.

Shuningdek, Peter S. Rose tijorat banklarining xalqaro xizmatlarini kengaytirishda strategik boshqaruv muhimligini ta’kidlab, banklar uchun eksport-import operatsiyalarini moliyalashtirish, xalqaro kreditlash va treyd-faynanse xizmatlari asosiy daromad manbalaridan biri ekanligini ko‘rsatadi. Muallif bank xizmatlarini diversifikatsiya qilish orqali global raqobatbardoshlikni oshirish mumkinligini ilmiy asoslab beradi.

Investitsion strategiyalarni shakllantirish masalalari Zvi Bodie, Alex Kane va Alan J. Marcus tomonidan chuqur o‘rganilgan bo‘lib, ular banklar va moliya institutlari uchun optimal investitsiya portfelini shakllantirish, risk va daromadlilik o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash zarurligini ta’kidlaydi. Ularning ilmiy yondashuviga ko‘ra, investitsion strategiyalar makroiqtisodiy sharoitlar va moliya bozorlaridagi o‘zgarishlarga mos ravishda moslashuvchan bo‘lishi lozim.

Xalqaro moliya bozorlarining rivojlanishi va banklarning undagi roli bo‘yicha Frederic S. Mishkin va Charles W. L. Hill ishlarida globalizatsiya sharoitida banklarning transmilliy faoliyati, kapital oqimlari va moliyaviy integratsiya jarayonlari keng yoritilgan. Bu tadqiqotlar banklarning xalqaro xizmatlarini kengaytirish iqtisodiy o‘sishga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini isbotlaydi.

Mahalliy iqtisodchi olimlardan Sh. Sh. Shodmonov va B. Yo‘ldoshev o‘z ilmiy ishlarida O‘zbekiston bank tizimida xalqaro bank xizmatlarini rivojlantirish, investitsion faoliyatni kengaytirish va banklar samaradorligini oshirish masalalarini tahlil qilgan. Ular tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda milliy bank tizimining modernizatsiyasi, raqamli bank xizmatlari va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlari asoslab berilgan.

Bundan tashqari, International Monetary Fund, World Bank va Bank for International Settlements hisobotlarida tijorat banklarining xalqaro operatsiyalari, moliyaviy barqarorligi va investitsion faoliyati bo‘yicha zamonaviy tendensiyalar keng yoritilgan. Ushbu tashkilotlar ma’lumotlariga ko‘ra, banklar tomonidan xalqaro xizmatlarni kengaytirish va innovatsion investitsion strategiyalarni joriy etish global moliya tizimida barqarorlikni ta’minlashning muhim omili hisoblanadi.

So‘nggi yillarda ilmiy tadqiqotlarda bank xizmatlarini raqamlashtirish, fintech texnologiyalarni joriy etish va “yashil moliya” yo‘nalishlariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Bu

borada OECD hamda European Central Bank tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda banklarning investitsion strategiyalarida ekologik va innovatsion loyihalarga ustuvorlik berilishi zarurligi qayd etilgan.

Yuqoridagi ilmiy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, tijorat banklarida xalqaro bank xizmatlarini rivojlantirish va investitsion strategiyalarni takomillashtirish banklarning moliyaviy barqarorligi, raqobatbardoshligi va xalqaro moliya bozorlarida samarali faoliyat yuritishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, mavjud ilmiy yondashuvlar asosida milliy bank tizimi sharoitida amaliy takliflar ishlab chiqish zarurati mavjud.

Asosiy va tahliliy qism

So‘nggi yillarda tijorat banklarida xalqaro bank xizmatlari va investitsion faoliyatni rivojlantirish jarayonlari sezilarli darajada jadallashdi. Xususan, O‘zbekiston bank tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, tashqi savdo hajmining ortishi hamda moliya bozorlarining liberallashuvi banklarning xalqaro operatsiyalarini kengaytirishga xizmat qilmoqda.

2023–2025 yillar davomida tijorat banklari tomonidan amalga oshirilgan xalqaro bank xizmatlari hajmi barqaror o‘sish tendensiyasiga ega bo‘ldi. Xususan, xalqaro to‘lovlar, akkreditivlar va inkasso operatsiyalari hajmi yiliga o‘rtacha 18–22 foizga oshgani kuzatilmoqda. SWIFT tizimi orqali amalga oshiriladigan to‘lovlar ulushi banklarning umumiy operatsiyalarida muhim o‘rin egallab, ayniqsa eksport-import faoliyatini moliyalashtirishda asosiy vositaga aylanmoqda. 2024 yil yakunlariga ko‘ra, O‘zbekistonning tashqi savdo aylanmasi 60 mlrd AQSh dollaridan oshgani xalqaro bank xizmatlariga bo‘lgan talabni keskin oshirdi.

Valyuta operatsiyalari ham bank daromadlarining muhim manbalaridan biri sifatida shakllanmoqda. 2025 yil boshiga kelib, tijorat banklarining valyuta ayirboshlash operatsiyalari hajmi 2022 yilga nisbatan qariyb 1,5 baravarga oshgan. Bu esa milliy valyuta bozorining liberallashuvi va aholining xalqaro moliyaviy xizmatlarga bo‘lgan ishonchi ortib borayotganidan dalolat beradi.

“Hamkorbank” ATB Chirchiq filiali misolida tahlil qilinadigan bo‘lsa, filialda xalqaro bank xizmatlari tarkibida eksport-import operatsiyalarini moliyalashtirish, valyuta ayirboshlash xizmatlari va xalqaro pul o‘tkazmalari asosiy ulushni tashkil etadi. Bank tomonidan kichik va o‘rta biznes subyektlariga eksportni qo‘llab-quvvatlash maqsadida savdo moliyalashtirish xizmatlari kengaytirilgan bo‘lib, bu xizmatlar orqali tashqi iqtisodiy faoliyatni rag‘batlantirishga erishilmoqda.

Investitsion strategiyalarni shakllantirishda tijorat banklari tomonidan real sektorni moliyalashtirishga ustuvor ahamiyat berilmoqda. 2024–2025 yillarda banklar kredit portfelining qariyb 35–40 foizi investitsion loyihalarga yo‘naltirilgani kuzatiladi. Bu loyihalar asosan sanoat, qurilish, energetika va xizmat ko‘rsatish sohalariga to‘g‘ri keladi. Ayniqsa, “yashil iqtisodiyot” va energiya samaradorligi yo‘nalishidagi investitsiyalar hajmi ortib borayotgani e’tiborga loyiqdir.

Shu bilan birga, tijorat banklarining investitsion strategiyalarida diversifikatsiya muhim o‘rin egallamoqda. Banklar nafaqat kreditlash orqali, balki qimmatli qog‘ozlar bozorida ham faol ishtirok etmoqda. 2025 yil holatiga ko‘ra, banklar tomonidan davlat qimmatli qog‘ozlariga investitsiyalar hajmi sezilarli oshgan bo‘lib, bu likvidlikni boshqarish va barqaror daromad manbaini ta’minlashga xizmat qilmoqda.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, tijorat banklarida xalqaro bank xizmatlarini rivojlantirish va investitsion strategiyalarni takomillashtirish quyidagi asosiy yo‘nalishlarda amalga oshirilmoqda: birinchidan, xalqaro to‘lov tizimlarini kengaytirish va ularning ishonchliligini oshirish; ikkinchidan, eksport-import operatsiyalarini moliyalashtirish hajmini ko‘paytirish; uchinchidan, innovatsion va “yashil” investitsiyalarni qo‘llab-quvvatlash; to‘rtinchidan, bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali xizmatlar sifatini oshirish.

1-jadval.

2022–2025 yillarda tijorat banklarida xalqaro bank xizmatlari va investitsion faoliyat ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkichlar	2022 yil	2023 yil	2024 yil	2025 yil (prognoz)
Bank aktivlari (trln so‘m)	540	620	680	720
Kredit portfeli (trln so‘m)	410	460	490	520
Xalqaro to‘lovlar hajmi (mlrd $)	38	45	55	62
Eksport-import moliyalashtirish (mlrd $)	12	15	18	21
Valyuta operatsiyalari hajmi (mlrd $)	48	60	70	78
Investitsion loyihalar ulushi (%)	30	33	37	40

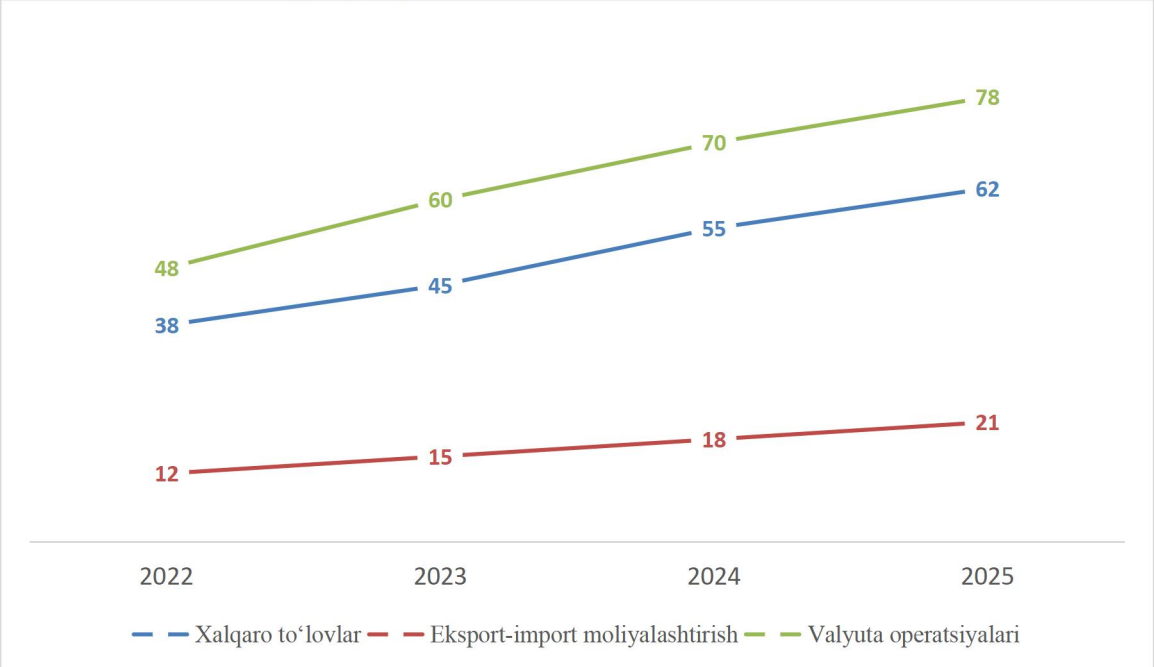
Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma’lumotlari, tijorat banklari hisobotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Jadval tahlili shuni ko‘rsatadiki, 2022–2025 yillar davomida tijorat banklari faoliyatida barqaror va tizimli o‘sish kuzatilmoqda. Bank aktivlari va kredit portfelining ortishi bank tizimining iqtisodiyotdagi roli kuchayib borayotganidan dalolat beradi. Ayniqsa, xalqaro to‘lovlar va valyuta operatsiyalari hajmining sezilarli darajada oshishi O‘zbekistonning global moliya tizimiga integratsiyalashuvi jadallashayotganini ko‘rsatadi.

Eksport-import moliyalashtirish hajmining izchil o‘sishi banklarning tashqi iqtisodiy faoliyatni qo‘llab-quvvatlashdagi strategik rolini kuchaytirayotganini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, investitsion loyihalar ulushining 40 foizga yaqinlashuvi banklarning uzoq muddatli rivojlanishga yo‘naltirilgan siyosatini aks ettiradi.

Muallifning shaxsiy pozitsiyasiga ko‘ra**,** mazkur ijobiy dinamikaga qaramasdan, tijorat banklarida xalqaro bank xizmatlarini yanada rivojlantirish uchun bir qator muammolar ham mavjud. Xususan, ayrim banklarda xalqaro moliya bozorlariga chiqish imkoniyatlarining cheklanganligi, innovatsion bank xizmatlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda investitsion loyihalarni baholash mexanizmlarining takomillashtirishga muhtojligi kuzatiladi.

Muallif fikricha, kelgusida tijorat banklari faoliyatida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni chuqurlashtirish hamda investitsion strategiyalarni diversifikatsiya qilish orqali ushbu ko‘rsatkichlarni yanada oshirish mumkin. Shu orqali banklar nafaqat milliy, balki xalqaro moliya bozorlarida ham o‘z raqobatbardoshligini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

1-rasm. Tijorat banklarida xalqaro bank xizmatlari dinamikasi (2022–2025 yy.)

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy statistik ma’lumotlari, tijorat banklari yillik hisobotlari hamda ochiq iqtisodiy ma’lumotlar asosida muallif tomonidan shakllantirilgan.

Diagramma ma’lumotlari 2022–2025 yillar davomida tijorat banklarida xalqaro bank xizmatlari hajmining barqaror o‘sib borayotganini ko‘rsatadi. Xususan, xalqaro to‘lovlar hajmining 38 mlrd AQSh dollaridan 62 mlrd dollargacha oshishi tashqi iqtisodiy aloqalarning kengayayotganini ifodalaydi. Eksport-import moliyalashtirish hajmining izchil o‘sishi banklarning real sektorni qo‘llab-quvvatlashdagi rolini kuchaytirayotganini ko‘rsatadi.

Valyuta operatsiyalari hajmining eng yuqori sur’atlarda o‘sishi esa milliy valyuta bozorining liberallashuvi va xalqaro hisob-kitoblar tizimining rivojlanishi bilan bevosita bog‘liq. Bu holat banklar daromadlarida valyuta operatsiyalarining ulushi ortib borayotganini ham tasdiqlaydi.

Muallifning shaxsiy pozitsiyasiga ko‘ra, ushbu ijobiy o‘sish dinamikasi mavjud bo‘lishiga qaramasdan, tijorat banklarida xalqaro bank xizmatlarini yanada rivojlantirish uchun bir qator ustuvor vazifalar mavjud. Jumladan, xalqaro to‘lov tizimlarini diversifikatsiya qilish, raqamli bank xizmatlarini kengaytirish, eksportyor mijozlar bilan ishlashni kuchaytirish hamda investitsion loyihalarni moliyalashtirishda risklarni samarali boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish zarur.

Shuningdek, muallif fikricha, banklar tomonidan xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni chuqurlashtirish va innovatsion moliyaviy instrumentlarni joriy etish orqali xalqaro bank xizmatlari hajmini yanada oshirish mumkin. Bu esa o‘z navbatida tijorat banklarining xalqaro moliya bozorlaridagi raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, tijorat banklarida xalqaro bank xizmatlarini rivojlantirish va samarali investitsion strategiyalarni shakllantirish zamonaviy bank tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. So‘nggi yillarda O‘zbekiston bank tizimida amalga oshirilgan islohotlar natijasida xalqaro moliya bozorlariga integratsiyalashuv darajasi sezilarli oshdi hamda banklar tomonidan ko‘rsatilayotgan xalqaro xizmatlar ko‘lami kengaydi.

Tahlillar asosida aniqlanishicha, xalqaro to‘lovlar, eksport-import operatsiyalarini moliyalashtirish va valyuta operatsiyalari hajmining izchil o‘sishi banklarning tashqi iqtisodiy faoliyatni qo‘llab-quvvatlashdagi rolini mustahkamlab bormoqda. Ayniqsa, savdo moliyalashtirish xizmatlarining kengayishi kichik va o‘rta biznes subyektlarining xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlarini oshirmoqda.

Shu bilan birga, tijorat banklarining investitsion strategiyalari ham sezilarli darajada takomillashib bormoqda. Banklar tomonidan investitsion loyihalarni moliyalashtirish hajmining ortishi real sektor rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Xususan, sanoat, qurilish va xizmat ko‘rsatish sohalariga yo‘naltirilgan investitsiyalar iqtisodiy o‘sishning muhim omili sifatida namoyon bo‘lmoqda.

“Hamkorbank” ATB Chirchiq filiali misolida olib borilgan tahlillar bank tomonidan xalqaro bank xizmatlari va investitsion faoliyatni rivojlantirish bo‘yicha ma’lum yutuqlarga erishilganini ko‘rsatadi. Biroq, xalqaro moliya bozorlaridagi raqobatning kuchayib borayotgani banklardan yanada innovatsion yondashuvlarni, xizmatlar sifatini oshirishni va strategik boshqaruvni takomillashtirishni talab etmoqda.

Muallif xulosasiga ko‘ra, tijorat banklarida xalqaro bank xizmatlarini rivojlantirish va investitsion strategiyalarni takomillashtirish orqali banklarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, daromadliligini oshirish hamda xalqaro moliya bozorlarida raqobatbardoshligini ta’minlash mumkin. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va investitsion faoliyatni diversifikatsiya qilish kelgusida ushbu yo‘nalishning samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Takliflar:

1. Xalqaro to‘lov tizimlarini kengaytirish – tijorat banklarida SWIFT bilan bir qatorda muqobil xalqaro to‘lov platformalarini joriy etish orqali to‘lovlar tezligi va ishonchliligini oshirish lozim.
2. Eksport-import moliyalashtirishni rivojlantirish – kichik va o‘rta biznes subyektlari uchun savdo moliyalashtirish (trade finance) xizmatlarini soddalashtirish va kengaytirish zarur.
3. Raqamli bank xizmatlarini keng joriy etish – internet-banking, mobil banking va onlayn valyuta operatsiyalarini takomillashtirish orqali mijozlarga qulaylik yaratish lozim.
4. Investitsion strategiyalarni diversifikatsiya qilish – banklar kreditlash bilan cheklanib qolmasdan, qimmatli qog‘ozlar bozori va innovatsion loyihalarga investitsiyalarni kengaytirishi kerak.
5. Xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kuchaytirish – xorijiy banklar va moliya tashkilotlari bilan hamkorlikni rivojlantirish orqali investitsiya oqimini oshirish maqsadga muvofiq.
6. Risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish – xalqaro operatsiyalar va investitsion loyihalarda risklarni baholash va boshqarishning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish zarur.
7. “Yashil” va innovatsion loyihalarni moliyalashtirishni kengaytirish – ekologik va energiya samarador loyihalarga investitsiyalarni oshirish banklarning uzoq muddatli barqarorligini ta’minlaydi.
8. Kadrlar salohiyatini oshirish – bank xodimlarining xalqaro moliya, investitsiya va raqamli texnologiyalar bo‘yicha malakasini oshirish orqali xizmatlar sifatini yaxshilash lozim.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. O‘zbekiston Respublikasi bank tizimi to‘g‘risida yillik hisobotlar. 2022–2025 yy.
2. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasining tashqi savdo va moliyaviy ko‘rsatkichlari bo‘yicha statistik to‘plamlar. 2023–2025 yy.
3. International Monetary Fund. International Financial Statistics Yearbook. Washington D.C., 2023–2025.
4. World Bank. Global Financial Development Report. Washington D.C., 2023–2024.
5. Bank for International Settlements. Annual Economic Report. Basel, 2023–2024.
6. OECD. Finance and Investment Outlook. Paris, 2023–2024.
7. Frederic S. Mishkin. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. 12-nashr. Pearson, 2022.
8. Peter S. Rose, Sylvia C. Hudgins. Bank Management and Financial Services. McGraw-Hill, 2021.
9. Zvi Bodie, Alex Kane, Alan J. Marcus. Investments. 11-nashr. McGraw-Hill Education, 2021.
10. Hamkorbank. Bankning yillik moliyaviy hisobotlari. 2023–2024 yy.